

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Մի պարագործ անհատի և ժողովրդի մէջ. — Երկու հիմնական աշխարհայեցողութիւն. — Մեր ինտելիգէնտների երեք կատեգորիան. — † Դարբիէլ Միրզայեանց. — Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդարանի նոր կազմը. — Բազուի քաղաքագլուխը և դուման. — «Baky» լրագիրը:

Պ ա շ տ օ ն ա կ ա ն հ ա ղ ո ղ ա գ ր ու թ իւ ն ն ե ր :

Մի տարօրինակ համեմատութիւն կարելի է անել անհատների մահացման և ժողովուրդների երկարակեցութեան մէջ. այդ համեմատութիւնը առաջին հայեացքից թւում է անհաստատալի, զարմանալի, պարագործաւ, բայց եթէ մի քիչ մտածէք, կը տեսնէք որ այդ պարագործը իսկապէս ճշմարտութիւն է. որոշ անհատների մահուան և դրանց ծնող ժողովուրդների երկարակեցութեան մէջ մի յարաբերութիւն կայ. որքան շատ են մի ժողովրդի կեանքում հասարակական գործիչների մահեր, այնքան կենսունակ է այդ ժողովուրդը, այնքան երկարատև է այդ ժողովրդի գոյութիւնը և յուսալի նրա ապագան. Եւ այդ հասկանալի է. երբ մեռնում են (անխուսափելի վիճակ թէ հասարակական գործիչի և թէ ինքն իր համար ապրողի) հասարակական առաքինութիւններով օժտուած անհատներ՝ դժբանք թողնում են ժողովրդի մէջ իրանց էութեան լուսագոյն կողմերը, իրանց էներգիայի և ոգեւորութեան ստեղծած գործերը. այդ բերեղացած էներգիան և ոգեւորութիւնը, մտնելով ժողովրդի օրգանիզմի մէջ, թարմացնում, ուժեղացնում, բարոյապէս բարձրացնում է նրան. Եւ ինչքան շատ են հասարակական գործիչները, այնքան շատ է մտնում ժողովրդի օրգանիզմի մէջ դրանց էներգիայի և ոգեւորութեան ստեղծած մտաւոր-բարոյական պաշարը, այնքան ընդունակ է դառնում մի ժողովուրդը հաւաքական կեանքի համար, այնքան ուժեղանում է նա գոյութեան դաժան կռուի համար. Ուրեմն, ժողովրդի հասարակական առաջադիմութեան տեսակէտից անհետեւանք չեն կոր-

չում նոյն-իսկ համեստ գործիչների ջանքերը, որովհետև հենց այդ համեստ ոյժերի միացած ջանքերով է կամաց-կամաց կերպարամասփոխուում մի ժողովրդի մասաւոր-բարոյական աշխարհը:

Անշուշտ, շատ ափսոսալի է, երբ գործիչը վազածամ է իջնում առաքելից, սակայն, այնուամենայնիւ, աւելի միտքաբական է այդ, քան եթէ մի ժողովուրդ անկարող լինէր տալ իր միջին այդպիսի կորուստներ և մենք միշտ ակամատես լինէինք միայն այնպիսի անձերի շքեղ յուզարկաւորութիւններին, որոնք իրանց կեանքում եղել են լոկ իրանց աստուածացրած եսի ու ընտանիքի համար աշխատող գիշատիչներ:

Բայտա գիտենք՝ որ անվերջ յաւիտենականութիւնից մարդու տրոււմ է գոյութեան մի շատ կարճ ժամանակամիջոց, բայց այդ կարճ գոյութեան համար տես ինչ սատրութիւնների և չարագործութիւնների ընդունակ չէ մարդ...

Եւ այդ բոլոր գարութիւնները արդարացում են շատ տարածուած մի գործնական փիլոսոփայութեամբ. «Մի և նոյն է, քանի որ ես մի ժամանակաւոր չիւր եմ, յաւիտենականութեան մէջ միայն մի կարճ վայրկեան պէտք է ապրեմ, ուրեմն, թող լաւ ապրեմ, վայելեմ կեանքի բոլոր բարիքները, թէկուզ դրա համար ստիպուած լինեմ գոյութեան կուում գիշատող լինել ուրիշների նկատմամբ, որոնք իրանց կողմից նայնկերպ են նայում ինձ վրայ, իսկ ինձից յետոյ—թէկուզ ջրհեղեղը...

Ահա այդ գործնական փիլոսոփայութեան զաւանանքը:

Եւ ժամանակակից հասարակական պայմանները հենց այդպիսի փիլոսոփայութիւն են թելադրում: Այդ գործնական փիլոսոփայութիւնը աւելի եւ ուժեղացաւ այն օրից, երբ մի կողմից թուլացաւ մարդկանց մէջ հաւատը զէպի հանգերձեալ կեանքի թէ երջանկութիւնը և թէ պատիժը, իսկ միւս կողմից՝ սաստկացաւ գոյութեան կոխը:

Մի ժամանակ մարդիկ յանձն էին առնում զկանքներ, բարեգործութիւններ էին անում, յաճախ նոյն-իսկ անձնագործութեան հոյակապ օրինակներ ցոյց տալիս՝ լոկ յաւիտենական վարձատրութիւն ստանալու յուսով, մի ժամանակ զժողքի սարսափները զսպում էին մարդու մէջ նստած զազանին: Այդպիսով, լաւագոյն կեանքը դրախտում կամ զժողքի տարսափները ստիպում էին նրան բարեգործ և առարկինի լինել: Սակայն իրական կեանքի խիստ պահանջները ստիպում էին այդ ստրկահոգի մարդկանց յաճախ զիմել խորամանկութեան, կեղծիքի, դրանք ձգտում էին արտաքին բարեպաշտութեամբ կամ հոգեւորականութիւնից գնած բարեխօսութիւններով կաշառել նոյն-իսկ Աստուծուն: Պարզ է որ երկնքի հետ սկսուած այդ առեւտուրը

ոչ մի անշուժիւն չունէր բուն քրիստոնէութեան հետ և մի կողմէ կեղեւ էր, որ մազաչափ չէր փոխում վերս յիշած գործնական փիլոսոփայութեան ծուծը կեանքի էութեան մասին:

Բայց նոյն իրողութիւնը որ յաւիտենականութիւնից մարդուս տրուած է գոյութեան մի կարծատեւ մօմենտ, կարող է հիմք լինել և տրամագծօրէն հակառակ. ոչ էգօիստական, այլ ալտրոիստական փիլոսոփայութեան, որ հիմնուած չէ երկրւոր կամ վարձատրութեան սկզբունքների վրայ, այլ բղխում է մըտքով պայծառացած կատարեալ մարդու ամբողջ էութիւնից: Աւելի լաւ չէ՞ իմ կարծատեւ գոյութիւնը ես նուիրեմ երկրիս վրայ մնացողների և գալիք սերունդների կաղտութիւնը բարուրդելու վեհ գործին. զարհուրելի է թշուառ մարդկութեան անցեալը, դժբախտ է նրա ներկան, թող բախտաւոր և պայծառ լինի նրա ապագան. ուրեմն, այդ ապագային հասցնելու համար անեմ այն, ինչ թոյլ են տալիս ինձ իմ ոյժերը. իսկ գիտակցութիւնը, թէ ես լաւ գործ եմ կատարում, կը տայ ինձ դոհունակութիւն, և այդ ինձ համար բաւական է:

Ահա փոքրամասնութեան, բայց մարդկութեան լաւագոյն, իղէպիստ փոքրամասնութեան աշխարհայեցողութիւնը:

Մենք վերս ասացինք թէ պէտք է մտքով պայծառանալ այս վերջին փիլոսոփայութեան յարելու համար. Հետեւաբար, որոշ ինտելիգենտութիւն է պահանջում մարդուց՝ գործելու համար, անսալով միայն իր հոգու ներքին ձայնին, առանց մի րոպէ մտածելու վարձատրութեան կամ պատժի մասին: Եւ մարդկային երջանկութեան համար թէ երազող և թէ աշխատող բոլոր նշանաւոր անհատները գործել են այդ ուղղութեամբ, մղուելով մի վեհ, անբացատրելի ներքին բնազդով դէպի ճշմարտութիւն:

Անպատճառ հանճար պէտք չէ լինել այդ փիլոսոփայութեան հետեւող լինելու համար. նաեւ համեստ գործիչների մէջ նստած է լինում այդ ոգին, ինչպէս այդ տեսնում ենք նորերս վախճանուած Գաբրիէլ Միրզոյեանցի օրինակի մէջ: Սակայն, հանգուցեալ գործիչի արժանաւորութիւնները աւելի լաւ ըմբռնելու համար, մենք նախ փորձենք ծանօթանալ մեր ինտելիգենտների հետ առհասարակ:

Մեզ թուում է թէ՛ մեծ սխալ գործած չենք լինի, եթէ մեր ամբողջ ինտելիգէնցիան բաժանենք երեք կատեգորիաների.

Առաջին կատեգորիային պատկանում են մեր այն ինտելիգէնտները, որոնք առանց քաշուելու համարձակ խոստովանում են, որ իրանք, ընկճուելով կեանքի մէջ գերբիխող պայմաններից, չեն կարող լող տալ հոսանքի դէմ, և լաւ ապրելու համար պէտք է յարմարուեն տիրող կարգերին. իսկ եթէ ու-

ամենազուլթեան ժամանակ իրանք այլ համազումներ կամ գաղափարներ են աննշել, այդ եղել է ազայական անփորձութեան, միամտութեան հետեանք... Այդ կատեգորիային են պատկանում մեր ինտելիգենտների մեծագոյն մասը:

Երկրորդ կատեգորիայի ինտելիգենտները իսկապէս աւելի են անհամակրելի իրանց կեդծութեամբ, դրանք խօսքերով իրանց բարեատական և աշխատանքի ջատագով մեկայնելով, գործով ամեն կերպ (չաղ օժիտ) ձգտում են զստնայ բանթիլ և այնուհետև ասքել մեծ կամֆորտով Մեզմում գա սովորական բան է թւում և ոչ որ չի գարմանում, երբ կնոջ օժիտով բանթիլ գառած պորտաբոյնը շարունակում է յոգւածներ և ստանաւորներ գրել, վատարանելով աշխատանքի սկզբունքը, զատարափութիւն է միայն ոչ կրօնական, այլ անտեսական ստատուով...

Վերջապէս, երրորդ կատեգորիային պատկանում են այն սակաւթիւ ինտելիգենտները, որոնց անգոր է կեանքը ծանոել իր ուզածի պէս, դրանք, հաւատարիմ մնալով երիտասարդութեան վեհ իդէալներին, չեն կարողանում այնպէս փոխուել, որ միաժամանակ և մամենային և գաղափարին ծառայեն: Անկարող լինելով յարմարուել կեանքի ստորացնող պայմաններին, անկարող լինելով հանդիմանալ զանազան դիշատիշների պահանջներին՝ դրանք հարուածներ և հայածանք են կրում ժամանակակից հասարակութիւնից, որը դրանց անկատին գրոշմում է արհամարհական բանաշոգակներ և խենթներ խօսքերը: Բայց այդ բանաշոգակներն ու խենթները, այնուամենայնիւ, շարունակում են տատապել՝ նոյն հասարակութիւնը բարձրացնելու, աշոււացնելու համար:

Չը պէտք է կարծել, որ այս վերջին կատեգորիային պատկանում են հէնց այն գործիչները, որոնց անունը հրապարակի վրայ է և ամեն կողմից լսում է: Ոչ, նայէք աստղադարդ երկրի վրայ, առանձին անգամից ձեզ այնպէս է թւում, թէ հէնց այդ փայլուն աստղերն են, որ կան: Բայց աւելի խորը թափանցէք և կը նշմարէք սկզբում աննկատելի անհամար աստղեր, որոնք շատ հեռու են մեզնից և այդ պատճառով այնքան էլ փայլուն չեն: Այդպէս է և կեանքը, գաղափարական գործիչներ կենտրոններից դուրս շատ կան: ամեն մէկը դրանցից իր շուրջ իր ասպարիզում լոյս է սփռում, բարի գործ է կատարում, իսկ փայլում են և երևում լոկ մակերեսովի վրայ գանուողները: Այդ համեստ, աննկատելի գործիչները յաճախ մարտիրոսութեան, անձնազոհութեան վեհ օրինակներ են յոյց տալիս, լաւագոյն ապագայի ճանապարհ են հարթում, երբէք

չը մտածելով անուան, փառքի մասին, որ սնափառութեան հա-
րազատ քոյրն է: Դրանք են այն իսկական ալտուրիստները, ո-
րոնց աշխարհայեցողութեան մասին քիչ առաջ խօսեցինք: Դը-
րանք չեն գործում փառքի համար, «թող կորչի անունը, մնայ
գործը»—մտածում են դրանք, իսկ եթէ, այնուամենայնիւ, ա-
նուն, յարգանք, ուղէք և փառք, վաստակում են և դրանք—այդ
լինում է հետեւանք և ոչ նպատակ...

Ահա այս վերջին կատեգորիայի համեատ գործիչներին էր
Գաբրիէլ Միքղոյեանցը: Որ հանգուցեալը աչքի ընկնող երեւոյթ
էր մեր հասարակական ասպարիզում, մեզ նման փոքրիկ ազգի
կեանքում—այդ պէտք է պարզ լինի իւրաքանչիւրի համար, ով
ընդունակ է առանց կանխակալ կարծիքի աչքի անցկայնել նրա,
մանաւանդ, սկզբի 10-15 տարիների գործունէութիւնը:

Յաճախ կարելի է ինքնահաւան ապուշներին լսել այն-
պիսի դատողութիւն, որ նման է, կարծեմ, կուկին պատահած
դէպքին. մի խնձրքում հարց էր ծագել, թէ ով կարող է դիք
կանգնեցնել ձուն. բոլորը փորձեցին և ոչինչ չը դուրս եկաւ:
կուկը խփեց ձուն բութ ծայրով սեղանին և ձուն դիք կանգնեց:
«Այդ մենք էլ կարող էինք անել», լսուեց ամեն կողմից... Այդ-
պէս է լինում Տարիների ընթացքում մի դպրոց ապուշանոց և
անկեղանոց է ներկայացնում. մէկին, զիցուր, աջողում է ճաղ-
կած վիջակի դնել այդ դպրոցը: Իսկոյն շուրջը լսում են
բացականչութիւններ. «Այդ մենք էլ կարող էինք անել»: Մի
օրգան տասնեակ տարիների ընթացքում յիմարութեան, խաբե-
րայութեան, տափակութեան ու միմոսութեան կոյուղի է ներ-
կայացնում. գալիս են նոր մարդիկ, ամեն բան կերպարանա-
փոխում է և դարձեալ լսում է. «Այդ մենք էլ կարող էինք
անել», և այն, և այն: Այդպէս է լինում միշտ: Այդպիսի բա-
ցականչութիւններ լսում էր և ներկայ դէպքում. փոխարէն ըն-
դունելու, դնահատելու գործիչի արժանիքը—սղորմելի սնա-
փառները ուռած-փքած իրանց քթերն են ոլորում և ինքնահա-
ւան բացականչում. «Ի՞նչ մի երեւելի գործ է արել. այդ մենք
էլ կ'անէինք»...

Մեր համակրանքը դէպի հանգուցեալը աւելի է բարձրա-
նում, մանաւանդ, ի նկատի ունենալով այն միջնավայրը, որից
նա դուրս եկաւ. Անշուշտ, իւրաքանչիւրիս բնաւորութեան
վրայ անխուսափելի կերպով ազդում է այն ընտանեկան-հասա-
րակական միջնավայրը, որի մէջ մենք լոյս աշխարհ ենք տես-
նում: Եւ այդ միջնավայրը համարեա ինքնուրոյնութիւնից զեր-
կում է և տափակացնում սովորական անհատներին: Միայն ըն-
տրեալ անձնաւորութիւններն են, որ կարողանում են իրանց

միջնափայրի մանկից դուրս գալ: Ազգային անձնագրութիւն էր և Գ. Միրզոյեանը:

Այն միջնափայրը, որի մէջ նա ծնունդ աւանդաբան իր մանկութիւնը և պատանեկութիւնը, ընդհանուր էր թիֆլիսի ունեւոր, բարձրակարգ ու վրացական հայերի մեծամասնութեան համար, այդ մեծամասնութիւնը նաև այժմ շարունակում է հաստատրիմ մնալ իրան արտագրող միջնափայրի մեջնական իդէալներին: Գ. Մ. իր անհատական առանձնայատկութիւններով միանգամայն տարբեր էր իր շրջապատողներին: Նրա ուսանողական կեանքը, ամուսնութիւնը, ասպարէզ ընտրելը, հայրենասիրութիւնը, համարձակ դիրքը կուսակցական պայքարներում—այդ բոլորը արամագծօրէն հակառակ էին նրան ծնող միջնափայրին յատուկ նեղ հասկացողութիւններին: Համալսարանում նա զիպում չէր որոնում, սիրոյ մէջ՝ դիրք ու օժիտ չէր փնտռում, այլ ոգևորութիւն և զաղափարական համերաշխութիւն, իր գործունէութեան համար նա շահաւէտ կարիք չէր ջոկում, այլ ընտրում էր մի փշտ ասպարէզ, դէպի որը նրան մղում էր իր ներքին ձայնը, կոչումը և ժողովրդին օգտակար լինելու իդէալը: Միշտ կենսաւրախ, չիտակ և եռանդոտ՝ նա ուրախութեամբ էր իր սյմերը նուիրում հասարակութեան, բացի ուսուցչութիւնից նա պատուաւոր դեր էր կատարում և մեր գրականութեան մէջ, ոչ ոք չի ուրանայ, որ շէրատարակական (հեկերութիւնը, մանկական «Աղբիւր» ամսագիրը (թողած՝ 1902—1903 թ. «Տարազը») իրանց փայլուն սկզբնաւորութեամբ պարտական էին Գ. Միրզոյեանցի անձնուէր և կարող ջանքերին:

Բաֆֆիի բարեկամը և զաղափարակիցը գիտէր ոգևորել հասարակ ժողովուրդը, ինչպէս այդ ցոյց տուեց նրա կազմակերպած՝ Բաֆֆիի հասարակական թաղումը, ինչպէս այդ հաստատեցին հոգաբարձական և կաթողիկոսական ընտրութիւնները: Իր շատ որոշ ուղղութեան և կօմպրօմիս չը սիրող բնաւորութեան համար՝ հանգուցեալը տառամ էր հայաստանեայց եղուիւններից, որոնք առիթը բաց չը թողին հեռացնել նրան Ներսիսեան դպրոցից, թէև նա բոլորից վկայուած էր իրրև տաղանդաւոր մանկավարժ և օրինակելի ծառայող, ելձմիածինը երկար քաջքնեց նրա գործը, մինչև որ արդարացի գոհացում տուաւ նրա պահանջին: Սակայն նա այնուհետև երկար չը մնաց դպրոցական ասպարիզում, ծանր հիւանդութիւնը հեռացրեց նրան իր սիրած գործից, բայց նա անկարող էր սպրել տաանց կենդանի գործի, և իր ծխական եկեղեցում, մասամբ էլ քաղաքային դումայում, նա աշխատում էր մինչև վերջին շունչը:

Մի գործիչ, որ այդքան էլ կարողացել է անել մեր պայ-

մաններում, իրաւունք ունէր սպասել հասարակութիւնից անկեղծ ւախտասանք իր վաղաժամ մահուան առիթով և պատկառանք ու յարգանք դէպի իր յիշատակը։ Այն ինչ նա կատարեց՝ կորած չէ հայ ժողովրդի առաջադիմութեան գործում։ Թող, ուրեմն, հայ ժողովուրդը աւելի շատ տայ իր միջից այդպիսի անհատներ։

Թիֆլիսի դումայի նոր կազմը արդէն սկսել է իր պաշտօնակները։ Առաջիկայ 1902—1906 քառամեակի համար ընտրուած 80 ձայնաւորներից 51 հոգի հայ են, 15 վրացի, 9 ռուս, 2 գերմանացի, 2 լեհ և 1 մահմեդական։ Նշանաւոր է այն, որ ձայնաւորների մեծ մասը բարձրագոյն կրթութիւն ստացած անձինք են։ Թէ ինչ կատեգորիայի ինտելիգէնտներ են քաղաքի այդ նոր «հայրերը», մենք չը գիտենք. ապագան ցոյց կը տայ մեզ այդ և անշառ փաստերով։

Մեր տեսակէտը քաղաքային գործերի մասին մենք առիթ ենք ունեցել մի քանի անգամ պարզելու. հազիւ թէ շատ դեմոկրատիական ծրագիրներ ընդունակ լինի իրագործել նաև ներկայ կազմը. յամենայն դէպս ցանկալի է, որ նոր հայրերը յիշեն, որ Թիֆլիսի կարիքներն ու պահանջները կենտրոնացած չեն միայն Սօլօլակի և Գօլօլինեան պրօսպեկտի մէջ. իր օրական պրնքը արիւն քրտինքով աշխատող մեծամասնութիւնը, որ ապրում է այդ կենտրոններից դուրս, չը պէտք է քաղաքակրթութեան բարիքների նկատմամբ խորթ դաւակ լինի։ Մեր տնտեսական ձայնաւորները արժանի կը լինէին հիւսիսումբի, եթէ զգային, որ վարձով բնակարաններ տալու ներկայ ձեւերը հեռու չեն վաշխառութիւնից. նրանք պէտք է աշխատեն Թիֆլիսում էլ բնակարանային հարցն այնպէս կարգադրել, ինչպէս այդ անուամբ է քաղաքակրթ երկրներում... «Ինտելիգէնտ» դումայից այդ աւելի մեծ իրաւունքով կարելի է սպասել, քան Բագուի դումայից, ուր գերիշխող տարրը հաջիներից և անկիրթներից է կազմուած։ Դրանց իսկապէս դժուար է հասկացնել, որ քաղաքի մեծամասնութեան շահերը բոլորովին տարբեր են այդ գիշատիչ խօզէինների գրպանային շահերից։ Հետևաբար, բաւական մեծ եռանդ է պահանջուած Բագուի նոր քաղաքագլխից՝ իր հետ համաձայնեցնելու այդ ձայնաւորներին, որոնք փառաւորապէս գլորեցին նրա մի արդար առաջարկութիւնը՝ նորից ֆինանսաւել քաղաքի անշարժ կայքերը ու դրանց ներկայ իսկական եկամուտների համաձայն հարկ նշանակել, և այդպիսով աւելացնել քաղաքի հասոյթները։ Հաջիներն և ապերները գերադասում են հին սխտեմը. բարձել չունեւորների վրայ հարկային ամբողջ ծանրութիւնը և շարունա-

կել չէլովեան ասկաներ ասանալ քրահով տուած աներից։
Իզուր կը լինի քաղաքագլխի կազմից դիմում անել հաջիների
և ասկաների արդարութեան զգացմունքին և ազնւութեան։ Այդ
անհասկանալի այրուքն է դրանց համար։ Սակայն, այնուամե-
նայնիւ, քարոզել և, որ գլխաւորն է, մերկացնել և մարակել այդ
գիշատիչներին, պէտք է, և այդ ցանկանում է անել նախի
մայրաքաղաքում նոր հրատարակուող «ԵԱՅԿ» լրագիրը։ Յիրուի,
այժմ կարելի է բազուցիներին շնորհաւորել, որ վերջապէս
նրանք էլ արժանապաւն ունենալ մի շիտակ, անկախ օրգան, որ,
հաւատարիմ մնալով սուսաց լաւագոյն մամուլի առաջադէմ
աննշեղեցիներին, պաշտպան է կանգնած լոյսին և ժողովրդի
չա՛ներին, խորութիւն չը դնելով ազգութիւնների մէջ։ Ինչպէս
ցոյց են տալիս մեր ձեռքն հասած առաջին 25 համարները,
«ԵԱՅԿ»-ն խմբագրում է լուրջ, կենդանի և բազմախոգմանի
կերպով, և նրա մէջ փրապետող ոգին սթափեցնող է և ազ-
նիւ։ Ի սրտէ ցանկանում ենք աջագութիւնը թող աւելանան
խաւարի և անարդարութեան դէմ մարանչող գրչի զինուոր-
ները։

Լ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ.

22 նոյեմբ.

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գալիցին, Կարսի
սուման քանահինդամեայ յօրելիանի առիթով, իր՝ նորին Կայսե-
րական Մեծութիւն թագաւոր Կայսրին ուղարկած հետազոտին
ստացաւ հետեւեալ պատասխանը. «Յա՛ն ձեռք տրուեմ և մ
ձեզ հաղորդելի Կարսի առման ժամանակ պա-
տերապազմող զօրամասերի պատգամաւորներ-
ին և և կողմակաւեան պատերապազմակներին մատ-
նակցող պան ձերին ներկայ գտնուողներին իմ
սրտագին շնորհակալութիւնը՝ որ անց ազօթ-
քներին և ինձ տրտալայտած զգացմունքներե-
րի համար, որոնք ինձ անկեղծօրէն որտա-
շարժելցին։ Պարծանքով և և երախտագիտա-
կան զգացմունքով եմ յիշում կողմակաւեան
քաջարի զինուորներին փառաւոր սխրագոր-
ծութիւնները Կարսի առման ժամանակ և և
նրանց պատկառելի գլխաւոր հրամանատար